מחשבת ישראל · ראשונים

יסוד מורא וסוד תורה

רבנו אברהם אבן עזרא [הראב"ע]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

יסוד מורא וסוד תורה

רבנו אברהם אבן עזרא [הראב"ע]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/יסוד-מורא-וסוד-תורה/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

שער 4
שיר פתיחה 4
הקדמה 4
שער א 5
שער ב 9
שער ג 13
שער ד 14
שער ה 15
שער ו 16
שער ז 17
שער ח 21
שער ט 23
שער י 24
שער יא 26
שער יב 29

שער

ספר

יסוד מורא

וסוד תורה

חברו החכם הכולל הפילוסוף האלקי

רבנו **אברהם אבן עזרא** ז"ל

ספר התורה הזאת מדברת נכבדות בסדר מחלקות מצות התורה למערכותן ומיניהן, ומענין לימוד החכמות והידיעות וספרי נ"ך ולעמוד על דברי תורה שבעל פה לעלות אל יסודות חכמת האמת להבין אלה המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ובשני שעריו האחרונים מדבר על סוד השם הנכבד ואותיותיו בעומק הדעת ושום שכל:

נדפס ראשונה בקושטא ר"צ, ובווינציא שכ"ו ועוד דפוסים שונים.

ואינו בנמצא, על כן הדפסתיו מחדש בצירוף אגרת השבת, והוספתי מ"מ מתנ"ך וחז"ל כיד ה' הטובה עלי.

המוציא לאור שמואל וקסמן

שיר פתיחה

שיר לרבי אברהם ן' עזרא

אחד בלי ראשית הכל מלא הודו. אך מרומם על פי איש להגידו:

ידע לבב משכיל בוראו במעבדו. כי כל מכחש בו הוא באמת עדו:

ולעם בראהו שמו ולכבודו. הראה בהר סיני אשו ולפידו:

אכן תמונה לא ראו ולפקידו. ציר נאמן נתן דתו ותלמודו:

ואני נכה רוח בנתי בנקודו. ואמצאה כתוב סודו ומוסדו:

בית לתורתו אבנה ועמודו. יראת אלקינו שתי להעמידו:

הקדמה

רָאֵה סֵפֶר שְׁמוֹ נִקְרָא. יְסוֹד מוֹרָא וְסוֹד תּוֹרָה.

לְאַבְרָהָם בְּנוֹ מֵאִיר. סְפָרְדִי אַבֶן עֶזְרָא.

אמר אברהם המחבר הנה נא הואלתי לדבר ורצוני להאריך, כי ליסוד מוסד אני צריך, ובעזר משפיל ומרים, אסדר שנים עשר שערים.

ואומר בתחלה, כי אין מותר לאדם מן הבהמה, כי אם בנשמה העליונה החכמה, היא שתשוב אל השם הנכבד אשר נתנה, כי למען הראותה הובאה בגויה ללמוד מעשה אדוניה ולשמור מצותיו. וכל חכמה תחיה את בעליה, והחכמות הם רבות, וכל אחת מועלת וכולם כמעלות הסולם לעלות אל חכמות האמת, אשרי מי שנפקחו עיני לבותם, ונהרו אל השם ואל טובו באחריתם:

שער א

יש ממשכילי ישראל שכל חכמתם בדעת דברי המסורת וסימניהם הנכבדים ורמזיהם היקרים וכל סתום ופתוח וקרי וכתיב וחסר ויתר ואותיות גדולות וקטנות ותלויות ונקודות עליהם ומספר הפסוקים והתיבות והאותיות בכל ספר וספר והאמת כי יש שכר לפעולות בעלי המסורת שהם כשומרי חומות העיר כי בעבורם עמדה תורת השם וספרי הקודש על מתכונתם בלי תוספת ומגרעת וטוב הוא למשכיל שיבין קצת דבריהם וישים לבו להתבונן טעמי הספרים כי התיבות כגויות והטעמים כנשמות ואם לא יבין הטעמים כל יגיעו שוא ועמל ורוח והוא נמשל למי שיש בידו ספר רפואות והוא מיגע עצמו לספור כמה דפין בספר וכמה טורים בכל דף ודף וכמה אותיות בכל טור ומזאת היגיעה לא יוכל לרפאת מזור והנה חכם המסורת שלא למד חכמה אחרת דומה לגמל נושא משי והוא לא יועיל למשי גם המשי לא יועילנו.

ויש אחרים שחכמתם דיקות הלשון לדעת הבנינים ומחלוקותיהם והאותיות המשרתים והשרשיים והשמות והפעלים העומדים והיוצאים שהם על דרכים רבים ואותיות הטעמים והמלות ואיך ידביקו הפעולים ובאמת כי היא חכמה מפוארה כי ידעו בעליה לדבר לשון צחות במכתבו או בחרוזיו גם טעמים רבים הם מפורשים מדרך הלשון גם מצוה כמו (ויקרא י״ט:י״ח) ואהבת לרעך כמוך שאיננו כתוב את רעך כמו (דברים ו׳:ה׳) ואהבת את ה' א-להיך והעד הנאמן שהוא כתוב על הגר (ויקרא י״ט:ל״ד) ואהבת לו כמוך ואין להשיב (דברים י׳:י״ט) ואהבתם את הגר כי אין שם כמוך והטעם דבק ככתוב למעלה כאשר פרשתיו במקומו והאמת כי טוב הוא למשכיל שילמוד מזאת החכמה רק לא יתעסק בה כל ימיו לקרוא ספרי ר' יהודה המדקדק הראשון וי' ספרי ר' מרינוס וכ"ב ספרי ר' שמואל הנגיד ועל כאלה אמר שלמה (קהלת י״ב:י״ב) עשות ספרים הרבה אין קץ.

ויש אחרים שהוגים תמיד בתורה ובנביאים ובכתובים גם תרגומם בלשון ארמית והם חושבים בלבם בעבור שיחפשו טעמים כפי יכלתם שעלו אל מדרגה עליונה והאמת כי התורה מקור חיים והיא יסוד כל המצות רק אין כח במשכיל לדעת מצוה אחת תמימה

מן התורה אם לא יעמוד על דברי תורה שבעל פה כי כתוב בשבת (שמות כ׳:י׳) לא תעשה כל מלאכה ומי יפרש לנו כמה מלאכות ותולדותיהן ומדות הסוכה וכמה היא האונאה והכלל כל המצות צריכות פירוש מקבלת האבות ואף כל המועדים אם הם תלוים במולד הלבנה האמצעי או המתוקן או על פי המרחק שהלבנה נכונה להראות או על פי מראה העין והשנויים רבים מפאת האורך והרוחב וקשת המראה כפי מרחב הארץ וכפי גלגל נטות הלבנה לימין קו המזלות או לשמאלו ועל איזה מקום הוא חשבון המולד כי הנה בין ירושלם ובין זו האי ד' שעות ישרות שהשמש זורחת עליהם בתחלה כראיות גמורות מחכמת המולדות ועוד מצות רבות לא נדע פירושם מן התורה כי אם סברא כמו (דברים י׳:ט״ז) ומלתם את ערלת לבבכם גם טוב הוא לדעת המקרא כי מצות רבות נלמוד מדברי המקרא כמצות (ויקרא י״ט:כ״ו) לא תאכלו על הדם מדברי שאול (דברים כ״ד:ט״ז) ולא יומתו אבות על בנים מדברי אמציה רק קטון הוא התועלת כנגד היגיעה לדעת שמות ערי ישראל ודברי השופטים והמלכים ובנין הבית הראשון והעתיד להיות ודברי הנבואה שעברו קצתם ויש מהם עתידות שנוכל לחקרם ויש שנגשש בהם כעורים בקיר זה אומר בכה וזה אומר בכה ואילו היינו יודעים ספר תהלות שהוא כולו זמירות ותפלות אף על פי שנאמר ברוח הקודש אין בו נבואה לעתיד וככה איוב וספרי שלמה ע"ה והמגלות ועזרא וככה לא נוכל לדעת מספר דניאל מתי יגיע הקץ כי הוא לא ידעו כאשר פירשתי במקומו ואם נביט יומם ולילה בכל אלה לא תעלה בידינו דעת מצוה שנוכל לנחול בעבורה חיי העולם הבא על כן אמרו (בבא מציעא לא) על לימוד המקרא מדה שאינה מדה רק טוב הוא למשכיל שיתבונן סוד לשון הקדש מהמקרא כי ממנו תוצאות חיים להבין יסוד התורה וסוד המורא גם התרגום מועיל אף על פי שאיננו כולו על דרך פשט: ויש חכמים רבים שלא למדו מסורת גם דיקות הלשון בעיניהם הבל גם לא קראו מקרא אף כי הטעמים רק מימות הנעורים למדו התלמוד שהוא פירוש המשנה והם על דרכים רבים וכולם על דרך נכונה כי מהתלמוד נדע כל המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם רק אין נכון למשכיל להיותו ריק מחכמת המקרא כי כאשר ימצא בתלמוד כתוב שנאמר לא ידע באיזה ספר הוא ואם הוא על דרך פשט או דרש או אסמכתא בעלמא כי מרוב חכמתם ופלפולם יוציאו דבר מתוך דבר והם ידעו הפשט יותר מכל הדורות הבאים אחריהם. והנה מי שלא למד המקרא לא ידע לקרות הפסוק גם צריך הוא שידעו דיקות הלשון כי הוא ידריכנו להתבונן בתורה דברים רבים שלא פירשום קדמונינו שהיו חכמים גדולים בכל חכמה והבאים אחריהם לא יבינו רק דבריהם המפורשים. גם יש בתלמוד דברים לא ידעו פירושם כמו במסכת ראש השנה שבא פעמים בארוכה וסוד

נולד קודם חצות ולדידן ולדידהו. ואין יכולת במשכיל לדעת כל זה אם לא ילמוד חכמת המזלות וידע מהלכי החמה והלבנה גם לא ידע חכמת המזלות אם לא ילמוד בתחלה חכמת המדות כי היא כמו סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ובעמדו על המזלות והתקופות אז יכיר מעשה השם הנכבד וככה אמרו ז"ל (שבת עה, בשינוי לשון) כל מי שאינו חושב בתקופות ומזלות עליו הכתוב אומר (ישעיהו ה׳:י״ב) ואת פועל ה' לא הביטו. ועוד אם לא ידע חכמת המדות לא ידע ראיות המדות בעירובין גם ארבעים ותשעה מדות של ר' נתן. ולא יבין המשכיל איך תדמה נשמת האדם אל בוראה בחמשה דברים אם לא ילמוד חכמת הנפש ולא ידענה אם לא ילמוד בתחלה חכמת תולדות השמים והארץ והיא עמוקה מאד. גם צורך יש למשכיל שידע חכמת ההגיון כי היא מאזני כל חכמה וכבר הזהירונו קדמונינו (אבות ב:יד) הוי שוקד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס: ויש בדברי רבותינו דברים רבים צריכים ראיות ופירוש כמו (אבות ג:ד) הנעור בלילה (פסחים קיא) ו[ה]שתה מים זה מחכמת התולדות. ודבר אגרת בת מחלת ממשפטי המזלות. ודבר הלבנה שהלשינה על החמה מחכמת המזלות. וככה דברים רבים במקרא צריכים פירוש כמו שהזכיר קהלת הארבעה שרשים שהם שמים וארץ ורוח ועפר והנה (קהלת א) וזרח השמש כנגד שמים (קהלת א) והארץ לעולם עומדת (קהלת א) וסובב סובב הולך הרוח ואיננו בא כלל (קהלת א) וכל הנחלים הולכים אל הים ואלה ארבעתם נזכרים בפרשת בראשית (בראשית א) את השמים ואת הארץ ורוח א-להים מרחפת על פני המים. וככה (ישעיהו מ) מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן כל בשליש עפר והארץ מי תכן את רוח ה'. וככה (תהלים קד) נוטה שמים כיריעה יסד ארץ על מכוניה עושה מלאכיו רוחות המקרה במים. וככה (תהלים לג) כונס כנד מי הים יראו מה' כל הארץ וככה הזכיר (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם וככה (איוב כח) לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה כי הוא לקצות הארץ יביט תחת כל השמים יראה. וככה (משלי ל) מי עלה שמים וירד מי אסף רוח בחפניו מי צרר מים בשמלה מי הקים כל אפסי ארץ. וככה כתוב (איוב יא) ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים. וכתוב אחר אומר (איוב לח) התכוננת עד רחבי ארץ והכל נכון למשכיל. וככה דברים רבים כאשר נזכר בסוף ספר תהלות. כי אש וברד מהארץ וזה אמת בראיות ברורות וככה המים על השמים ואיך הם המאורות והכוכבים ברקיע אחד והכל אמת. וחכמי התלמוד בדורנו על דרכים רבים. יש הוגה בו לדעת האיסור וההתר ויש מי שידע המדרשים גם הוא יחדש אחריהם ויבקש טעם לכל מלא וחסר. ועתה אומר כלל. דע כי הנביאים אינם שומרים המלות בעצמם בשנותם הדבר רק הטעמים שומרים לבדם שהם העיקרים כדברי אליעזר (בראשית כד) הגמאיני

השקיני. ויצחק אמר לעשיו (בראשית כז) בעבור תברכך נפשי בטרם אמות ורבקה אמרה ואברככה לפני ה' לפני מותי. ובחלום (בראשית מא) יפות מראה ויפות תואר ובפתרון לא נאמר כך ונאמר לבלעם (במדבר כב) ארה לי והוא אמר קבה לי. ובדברי משה (במדבר כא) וישלח מלאכים אל סיחון אעברה בארצך לא נטה בשדה ובכרם ומשה שינה ואמר לא נעבור בשדה. וכתיב (שמות לב) ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ומשה שינה ואמר הרף ממני ואשמידם ואמחה את שמם וכהנה רבות. והנה בעשרת הדברים (שמות כ) זכור (דברים ה) ושמור (שמות כ) ולא תחמוד (דברים ה) ולא תתאוה (שמות כ) ועד שקר (דברים ה) ועד שוא. אבני שהם בלא וי"ו ומשה שינה שיהא בוי"ו. גם לא תנאף ככה ותוספת ומגערת והמשכיל יבין.

ויש הוגה בתלמוד להתפאר על כן כל עסקיו בסדר נזיקין גם הוא מקבל שכר להורות הפתאים וליישר המעוותים רק אם היו כל ישראל צדיקים לא היו צריכים לסדר נזיקין. ועוד כי יש מצות שאינם חיוב לכל רק אחד לבדו יכול להוציא את הרבים כמעביר שופר ביום הכפורים ויום הזכרון ועולת התמיד ומוספים ופרשת הקהל וככה שופט אחד יספיק לישר כל מעוות במקום רבים והאדם חייב לתקן עצמו ולהכיר מצות השם שבראוהו ולהבין מעשיו אז ידע בוראו. וככה אמר משה (שמות לב) הודיעני נא את דרכיך אדעך. והנביא אמר (ירמיהו ט':כ"ב) אל יתהלל חכם בחכמתו איזו חכמה שתהיה כי אם בזאת לבדה ומה היא השכל וידוע אותי וכתיב בתורה (דברים י"א:ב') וידעת היום והשבות אל לבבך. ואמר דוד (דברי הימים א כ"ח:ט') דע את א-להי אביך ועבדהו אחר כך כי בעבור זה נברא האדם. ואחר שתקן עצמו יתקן אחרים אם יוכל והנה קדמונינו ז"ל היו יודעים סוד המרכבה ושעור קומה וחלילה חלילה שדמות יערכו לו רק דבריהם צריכים פירוש כדברי התורה (בראשית א':כ"ו) נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. ובנבואת יחזקאל (יחזקאל א':כ"ו) כמראה אדם עליו מלמעלה ואמר ממראה מתניו ולמטה ובסוף זה הספר ארמוז לך זה הסוד

ויש מהגאונים שחבר ספר וקראו ספר היחוד על דעת אנשי המחקר ומעטים הם הדברים הנכונים בו כי פירוש חכם לעצמו כאומר לא ידענו כי היודע איננו דעת ולא ידוע גם כבד שהשם ברא העולם בחפץ מתחדש והכלל איך יחפש אדם לדעת נשגב ממנו והוא לא ידע מה נפשו ומה גויתו. רק היודע חכמת התולדות וכל ראיותיה וחכמת המבטא לדעת הכללים שהם שומרי החומות וחכמת המזלות בראיות גמורות מחכמת החשבון וחכמת המדות וחכמת הערכים אז יוכל לעלות אל מעלה גבוהה לדעת סוד הנפש ומלאכי עליון והעולם הבא מהתורה ודברי הנביאים ומדברי חכמי התלמוד ויחכם ויבין סודות

עמוקים שנעלמו מעיני רבים וקצתם אפרש והגאון רבינו סעדיה חבר ספר באמונות ויש בו שערים שאין שעור לדבריו.
ועתה אשוב לדבר על המצות על פי אשר תשיג יד דעתי. והשם יורני בדרך הישרה ומי כמוהו מורה:

שער ב

מה נכבדה חכמת המבטא וראשיתה דעת המלות החמש. כי יש כלל גבוה כולל כללים שפלים ופרטים והנה נקרא הכלל השפל הקרוב אל הכלל הגבוה מין גבוה והקרוב אל הפרטים מין שפל. והנה הכלל הגבוה כמו גוף כולל האבנים והכוכבים והמתכות והצמחים והחיים. והנה החי מין גבוה כולל העוף והבהמה והאדם והדג. והאדם מין שפל כולל ראובן ושמעון. ומצאנו מספר העוף האמורה בפרשת שמיני עשרים ובפרשת ראה אנכי אחד ועשרים וקדמוננו אמרו ראה זו דאה וכן איה היא דיה. ורבי מרינוס הקשה אם איה היא דיה מה טעם לספרה פעמים. וחכמינו אמרו כי הזכירה הכתוב בשתי לשונות שלא ליתן פתחון פה. אם כן יזכיר שמות כל עוף בכל לשון והשם לא דבר רק לשון שיבינו העם וזהו האמת. ותירוץ זאת הקושיא מחכמת המבטא כי איה שם מין גבוה כולל דיה ודאה כמו (בראשית ט"ו:י') ואת הצפור לא בתר כולל תור וגוזל או שיאמר הכתוב (עמוס ז':ט') ונשמו במות ישחק ובמקום אחר (הושע י':ח') ונשמדו במות און ועוד כי שתי אותיות נלקחות מן דאה. על כן בכל חכמות ובכל אומנות אין אדם מבקש לדעת הפרטים כי אין כח באדם לדעת תכליתם וכמה מספרם כי לא יעמדו רגע אחד על מתכונת אחד לעולם כי יאבדו תמיד והכללים עומדים לעולם.
וצורך גדול היה לי להזכיר דבר הכלל קודם שאדבר על המצות בעבור שראיתי כמה חכמים סופרים שש מאות ושלש עשרה מצות על דרכים רבים.
יש מהם שספר בשול גדי פעם אחת ויש שספרו בג' מצות כנגד שנכתב ג' פעמים וחכמינו דרשוה ורבות ככה. ויש מי שיספור הכללים והפרטים. ויש שסופרים פעם הכללים לבדם ופעם הפרטים לבדם. ויש שסופרים מצוה אחת שבאה בשתי לשונות והטעם אחד.
ועל דרך מחקר האמת אין קץ למספר המצות כאמרו המשורר לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד. ואם נספר העיקרים והכללים ומצוה שהיא עומדת לעד אין המצות עשירית משש מאות ושלש עשרה. והשם הנורא יודע תום לבבי כי לא חברתי זה הספר להראות כי עמדתי על חכמות ושנגלו לי סודות להתפאר גם להשיב על הקדמונים כי

ידוע ידעתי שהיו חכמים ויראי השם ממני גם בדור הזה חכמים גדולים מאד רק חברתיו לנדיב שלמד לפני ספרים שחברתי לו ומרוב אהבתי אותו הוגעתי נפשי לכתוב לו ספר במצות כי ראיתיו כי הוא איש אמת וירא את ה' מרבים:

יש כלל גבוה כמו (דברים י':י"ג) לשמור את כל מצות ה' כולל עשה ולא תעשה. ומלת (ויקרא כג) ועבדתם את ה' א-להיכם כוללות כל מצוה עשה שהם בלב ובפה ובמעשה שהם עקרים או זכר להם. ומלת (דברים י"ד:כ"ג) ליראה את ה' כוללת כל מצות לא תעשה והיא יצאה במלת עשה והטעם כשומר עצמו מגעת אל ערוה בעבור יראתו מה' כעבד שירא מאדוניו לעשות רע והוא רואהו בעיניו כי יש אחרים הנמשכים אחר תאותם שלא יפחדו בעבור המלך אולי יודע הדבר לו או בעבור שם רע ודופי וחרפה ומלת (דברים י"ג:ה') אחרי ה' א-להיכם תלכו כוללת לעשות חסד וצדק ולאהוב שלום. ואמר הנביא ע"ה (מיכה ו':ח') כי אם עשות משפט ואהבת חסד וזה כולל כבד את אביך ולא תרצח ולא תנאף ולא תגנוב ולא תענה ברעך ולא תגזול ולא תחמוד ולא תכחשו ולא תשקרו ומדבר שקר תרחק ולא תהדר פני גדול ולא תקח שוחד ולא תעשוק את רעך מאזני צדק ולא תלין ולא תקום ולא תטור ואיפה ומצות לעני ולגר אם כסף תלוה את עמי כל אלמנה ויתום לא תענון לא תונו ורבים ככה והצנע לכת כולל כל דרך וחוק ותורה שהורנו השם: ויש מצות רבות עברו ומה צורך לספרם בשש מאות כמו אגודת אזוב ואתם לא תצאו אל יצא איש ממקומו ללקוט מן ולא תותירו ממנו היו נכונים ומעשה המשכן ונסיעתו והדגלים ושלוח הטמאים ויד ויתד במחנה וצאת על האויב שכלה זכרם והברכה והקללה ומזבח בהר עיבל ולסיד האבנים ולכתוב התורה וערי מקלט ומלחמת עמלק:

ויש שהיו מצות על משה לבדו כמו מזבח אדמה שכרת ברית עם ישראל ולפסול הלוחות ולהקים המשכן ושבעת ימי המלואים ולמשוח המשכן ואחיו ובניו ולתת האורים והתומים על החושן ולשים לוחות הברית בארון ודבר נחש נחשת וככה מצות אחרות כמו רקועי פחים ושיתנו הכהנים התורה מצד הארון מחוץ וצנצנת המן ומטה אהרן:

ויש מצות שיש להם כלל גבוה כמו (ויקרא י"א:ח') איש איש אל כל שאר בשרו והשפל ערות אב ואם והחל אמך הוא על כן הוא אומר שאר אביך שאר אמך היא וסופרי המצות ספרו כל לאו בעריות בעבור שיש בהם שמשפטם משונה בבית דין. ומלת כרת כוללת הכל. והנה חשבו איסור כל בהמה טמאה ועשרים מיני עופות וכל שרץ הארץ ושרץ העוף ושקץ המים מצוה וידענו כי טומאת השמונה שרצים חמורה ובעבור שיש סימן אחד כשר לחזיר ולשפן ולארנבת ולגמל הוצרך לומר (ויקרא י"א:י"א) ובנבלתם לא תגעו

והטעם כי אתם קדושים אל תגעו בכל נבלה שהיא תטמא אתכם וככה בדג (ויקרא יא) ואת נבלתם תשקצו והנה הזכירם כשאר הנבלות ואין על הנוגע כרת ולא מלקות:

ויש מצות לא תעשה שאם תעבור הלאו עשה זה והפטר כמו (שמות י״ב:י׳) לא תותירו ממנו עד בקר אם תוכלו ואם נותר ישרף באש ואם לא יותירו אז יותר טוב. וככה (דברים כח) יבמה יבא עליה איננה מצות חיוב רק אם ייבם אז טוב לו לקבל שכר ואם לא יחפוץ ליבם לא יכריחנו בית דין.

ויש דרך כלל אחר בעריות יש אסור במין ויש שאיננו מהמין כמשכב זכר באדם ובמין הבהמה גם העוף בכללה כי הכתוב דבר על ההווה יותר כמו (בראשית ח׳:א׳) ויזכור א-להים את נח ואת כל החיה והבהמה כי הם נכבדים שנולדו עמו ביום אחד וכן (שמות כ״א:ל״ג) נפל שמה שור או חמור בהווה שנמצא יותר וככה משפט הסוס והפרד והגמל. גם אסור בנקבה כשאיננו מהמין כמו הבהמה גם איסור במין לעולם באשת האב והאחות והבת גם איסור בחיי אחר כאשת איש והיבמה ואשה אל אחותה גם איסור באשה כאשר איננה מעם השוכב עד שתשוב לתורתו כי ערפה שבה אל עמה ואל אלהיה ורות אמרה (רות א) עמך עמי וא-להיך א-להי והשוכב עמה ואיננה מתקדשת מטומאתה ליחד השם הנכבד נותן מזרעו לע״ז גם יש איסור במוכנת להיות אשתו כבתולה ואלמנה גם יש איסור באשתו כל ימי נדת דותה וימי שבתה בדמי טומאה לזכר ולנקבה:

ויש פרשיות שהם כדמות מצות ואין אחת מהן מצות חיוב כאשת יפת תואר לא התירה הכתוב לקחתה לו לאשה עד עשותו כל התנאים הנזכרים. ואל תתמה בעבור שאמר הכתוב (דברים כ״א:י״א) וחשקת בה ולקחת לך לאשה כי הטעם במחשבה כדבר פרעה (בראשית י״ב:י״ט) ואקח אותה לי לאשה כפי מחשבתו שחשב וככה על בלק (במדבר כ״א:א׳) וילחם בישראל והראיה הגמורה שאמר (דברים כ״א:י״ג) ואחר כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה. והיו התנאים שיביאנה אל תוך ביתו ולא יניחנה ברשות אחר אחרי שיש במחשבתו שיקחנה וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה כמו המצורע. ואין צורך להזכיר שתתחטא במי נדה כי כתוב במקום אחר (במדבר ל״א:י״ט) אתם ושביכם. (דברים כ״א:י״ג) והסירה את שמלת שביה מעליה שעבדה בהם ע״ז ככתוב (בראשית לה) והחליפו את שמלותיכם. (דברים כ״א:י״ג) ובכתה את אביה ואת אמה אם נהרגו או אם הם חיים וכל זה האיחור אולי לא יקחנה והלוקח בת ישראל שלא יעשה לה אלה התנאים טוב מזה החושק ואין בפרשה כולה מצות חיוב רק (דברים כ״א:י״ד) לא תתעמר בה. וככה יש בברכות שאנו חייבין לברך על מצות חיוב:

ויש שיברך השם שהתיר זה בתנאי זה כמו על השחיטה. והנה אם יברך ככה בשחיטת הפסח היא מצות חיוב כמו על המילה והשם לא צונו מצות חיוב לשחוט רק איסור לאכול בשר חי עד שישפך דמו בשחיטה לבדה לא בדרך אחרת והנה זאת הברכה כברכת נשואין שהזכיר שאסר העריות והארוסות והתיר את הנשואות והנה המברך על השחיטה ובודק ומסיר החלב והגידים ומברך השם אחר אכילתו הנה שכרו אתו ואם לא יעשה כל אלה יש עונש עליו והנה כל אלה אינם מצות חיוב כי העיקר איננו כן ואין ספק כי המתענה ומונע עצמו מאכול בשר כאשר התענה דניאל יותר שכר יקבל מהשם וככה המתענה בכל יום ואיננו מברך ברכת המזון. וככה הנזיר איננו חייב לקדש ולהבדיל ולשתות ארבע כוסות רק החיוב הוא לשותה. והזכרתי כל זה בעבור ששמעתי על חכם חסיד שהיה משוטט בחוצות לבקש מי שיש לו עוף שישחטנו ודעתו על הברכה למלאות מאה ברכות בכל יום:

ויש בעלי אזהרות שהכניסו במצות לאוין שפירושם טעם כמו ולא יסור לבבו ולא ישיב את העם ולא יזח את החשן כאשר ירכסוהו או לא יזח וככה ולא ימות במלחמה ולולי הקבלה נכון היה להיות כאלה לא יסור ממנו:

ויש שהכניסו במצות מה שהוא רשות כמו (דברים י״ד:כ״א) לגר אשר בשעריך או מכור לנכרי וככה (שמות כ״ב:ל׳) לכלב תשליכון אותו כי הטעם דבק עם ואנשי קדש תהיון לי. והנה בשר שנטרף איננו למאכלך רק לכלב השומר צאנך תשליכנו על כן נפתח למד לכלב ולולי הקבלה היה נראה ככה לעולם בהם תעבודו כי כל המצות מיד האבות קבלנום ואין הפרש בדברי המצות בין דבריהם ובין דברי תורה כי גם הם נתונים לנו והם קבלו מאבותם ואבותם מהנביאים והכל מפי השם ביד משה.

והנה אתן לך משל במצוה אחת שחשובה שנים כמו זכור ושמור וקדוש השבת והקריאה לשבת עונג ועשות דרכים ומצוא חפץ ודבר דבר הנם מצות רבות והעיקר (שמות כ׳:י׳) לא תעשה כל מלאכה והנה הוא חייב לזכור כל ימי השבוע מתי הוא השביעי ויהיה שמור לו והנה זכור כמו שמור וקדושו שלא יעשה בו מלאכה כדברי ירמיה והעונג הוא המנוחה מעמל הגוף ומצוא חפץ ודבר דבר מחפצו שלא שלא יביאנו לעשות בו מלאכה ובכלל האזהרות (דברים י׳:ט״ז) ומלתם את ערלת לבבכם בכלל מצות עשה (במדבר לא) וערפכם לא תקשו בכלל לא תעשה ושאלתי גדולי הדור מה פירושם ותשובתם לדחות בקנה רצוץ כחוקם עם תלמידיהם שאין להם לב לבחון בין האמת ובין השקר

והנה בעלי האזהרות דומים לאדם שסופר כמה הוא מספר העשבים הכתובים בספר רפואות והוא לא יכיר מה תועלת בכל אחד מהם ומה יועילו לו שמותם: ויש מהם

נזכרים בספר בשני שמות והוא חושב כי שנים הם כמו (דברים ט׳:ז׳) זכור אל תשכח. ועוד אפשר לך הפסוק במקום הראוי. וככה מצות רבות כתובות בתורה ואין איש שם על לב.

שער ג

יש מצוה שהיא העיקר ויש לה גדרות כמו הנזיר שיזיר מיין ושכר כל ימי נזרו כי היין מרבה התאוה בהסירו הדעת והנה דניאל התענה ולא שתה יין בפסח כי מדרבנן הוא לשתות והנה השם אסר עליו החומץ ומשרת ענבים וחרצנים וזג ותער לא יעבור על ראשו שלא ייפה עצמו לנשים והנה הטעם אם הוא נדר להיות נזיר מן היין לבדו לא יהיה קדוש לשם שלם רק יהיה עם אלה המצות הנזכרות. וככה עשו קדמונינו ביום הכפורים שהוא אסור באכילה וזהו העיקר כי כל עינוי הדבק עם נפש בכל המקרא הוא צום והיה כן כי הנפש כחה בכבד שהיא המתאוה (דברים י״ב:כ׳) כי תאוה נפשך. (איוב ל״ג:כ׳) ונפשו מאכל תאוה. (ויקרא ז׳:י״ח) והנפש האוכלת. והעדים כי כן הוא (ישעיהו נ״ח:ג׳) למה צמנו ולא ראית עניו נפשנו הטעם כפול וככה (ישעיהו נ״ח:ה׳) הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו ועוד (ישעיהו נ״ח:ה׳) ונפש נענה תשביע וכבר פירשתי ענין (תהילים ל״ה:י״ג) ענותי בצום נפשי למה נפתח בי"ת בצום ואמרו כי גם הוא אסור בשתיה כי מצאו (דברים י״ד:כ״ג) ואכלת לפני ה׳ א-להיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובדניאל (דניאל י׳:י״ב) וסוך לא סכתי ושם תשוב להבין ולהתענות ואין זכר לנפש והנה גם הוא אסור ברחיצה והם אמרו שירחץ בעל קרי ומה נמרצו אמרי הקדמונים (אבות ב:א) הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה ועוד (אבות ד:ב) כי שכר מצוה מצוה.

והנה בעשרת הדברים החמשה כנגד השם הם הדבקים בלב והם החמורים והחל כנגד דבור האדם ששי לא תרצח מהחמור. וכלל אומר כי כל כרת ומיתה היא על מצות לא תעשה כי הוא מכעיס יותר מהמתעצל לעשות מה שצוה. ולא מצאתי כרת במצות עשה כי אם במילה כי היא לאות ברית עומדת בגופו כל ימי חייו. ופעם אחת היא חיוב מצוה והחיוב על אבי הנולד או אב בית דין רק אם גדל ולא ימול יש עליו כרת. וככה כרת על מי שחדל לעשות הפסח כי זכר יציאת מצרים עקר לכל המצות על כן כתוב אחר (שמות ל״ד:י״ז-י״ח) אלהי מסכה לא תעשה לך את חג המצות תשמור וכתובה תשובה (דברים ו׳:כ״א) מה העדות עבדים היינו לפרעה במצרים.

ועתה ארמוז לך מצוה אחת כוללת כל מצות עשה והיא בכרת באשר תסתכל טעם כל ארור הוא על סתר כי כן החל וברובם מפורש ודבר חותנת ואחות כי יתיחד עמם בלי

חשד והבהמה אין לה פה ובסוף אמר (דברים כז) ארור אשר לא יקים את דברי התורה להכעיס בסתר. כי בגלוי בית דין יכריחנו או יקח הדין ממנו על כן נכון הוא להיות פירוש אלה כמו (חגי ב) אם יגע טמא נפש בכל אלה. וקרבן השוגג יוכיח כי המזיד בכח בגלוי מחלל השם והנה ראינו שעברו כל ישראל על מצות (דברים כ) לא תחיה כל נשמה מפני שבועתם שלא יחללו את השם:

שער ד

יש מצות חיוב הצבור כעולות ולחם הפנים ויין לנסך ושמן למאור. ויש למשפחה ידועה כמו מצות הגדול הכהנים הגדולים וההדיוטים והלוים והם מצות רבות. ויש לאדם לבדו מאיזה משפחה שיהיה כמצות המלך והנזיר והמצורע והטמאים. ורוב המצות כולל הזכרים והנקבות. ויש לזכרים לבדם כמו המילה ומקרה לילה ופטר רחם ופדיון בכור ופי שנים. ויש לנקבות לבדן כנדה ויולדת וסוטה ונדר בעולה או קטנה. ויש תלויות בדבר אחר כמו העולות והמוספין במקום הנבחר ושלש פעמים ומצות רבות ככה. ומהתלויות אם היה לנו בן מלנוהו ופדנוהו אם היה בכור ואם נטענו עץ למאכל ערלנוהו וחללנוהו ואם שדה או כרם עשרנוהו ואם הלוינו כסף לא נהיה כנושים ואם קנאנו נשינו נעשה כמשפט ואם היו לנו עבדים או שפחות או מי שיקח אשה נעשה ככתוב עליהן והמצות הדומות לאלה רבות ורובם דינים ומשפטים. ויש מצות רבות תלויות בזמנים כמילה בן שמונת ימים והערך מבן חדש ועד בן חמש ועד בן עשרים ועד בן ששים. ויש מצות רבות ביום כעולות והמילה ויש בלילה כאכילת פסח וספירת העומר. ויש בין היום ובין הלילה כסוף זמן שחיטת הפסח והדלקת הנרות וביאת הטמאים אל המחנה ויש בצהרים כתפלת המנחה ותחלת שחיטת הפסח. ויש פעם בשבוע בשבת ופעם בשנה כחג השבועות ויום הזכרון וצום כפור וחג שמיני עצרת ויש שבעת ימים כמצות כי על דרך הפשט כי הם חיוב כי הכתוב הזכיר הפסח ואמר (דברים ט״ז:ג׳) שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני למען תזכור את יום צאתך והנה הזכיר הטעם כי עד שבעת ימים אכלו ישראל המצות כי הענן היה הולך יומם ולילה עד שטבע פרעה אז הסיעם משה עד שנעשה המשכן כאשר פירשתי זה במקומו. וככה שבעת ימי סוכה והדלקת הנר שמונה ימים. וככה מקרא מגילה בזמנה. ולגמור הלל י"ח ימים ולילה אחד ולקרוא בכל ראש חדש וששת ימי הפסח. וספירת העומר שבעה שבועות וקדוש השנה השביעית ושנת החמישים:

ויש מצות רבות שאינן תלויות בדבר ולא בזמן ידוע והם חיוב לכל בני מצות זכרים ונקבות מלך וכהן ועשיר ועני בישראל גם בגר בריא או מנוגע תורה אחת לכל ואלה המצות הם העיקרים:

שער ה

המצות שהם עקרים שאינם תלויות במקום או בזמן או בדבר אחר הם הנטועות בלב הם הפקודים כמו פקדון שהוא נתון ביד אשר הפקד אתו על כן אמר המלך דוד (תהילים י"ט:ט') פקודי ה' ישרים משמחי לב. ואלה היו ידועות בשקול הדעת לפני תת התורה ביד משה והם רבות כעשרת הדברות חוץ מהשבת והם נשנו על יד משה ועל כאלה אמר (בראשית כ':י"ב':י"ב'ו':ה') וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי כי אלו היה יודע איסור כל העריות לא היה לוקח יעקב אבינו שתי אחיות יחד על כן נפרש (ויקרא י"ח:כ"ז) כי את כל התועבות האל על רובם כמשכב זכור שהוא הפך חפץ השם ונתעב בתולדה וככה מין אחר ואשה נרבעת. והעריות הקרובות מאד. על כן נכון הוא להיות פירוש (ויקרא כא:כ) הקרובה אליו דבק עם אחותו שהיא בת אביו ואמו בדרך (שמות י"ד:ל') וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים. על כן אמר אברהם (בראשית כ) וגם אמנה אחותי בת אבי היא. והעד שאין עונש בית דין. ואם טען טוען למה האחות ולא האח אולי יאמר לנו למה הבתולה ולא הבעולה ואין זה המשפט לאח:

ויש מהמצות שהם לזכר למצות שהם העקרים כמו השבת זכר למעשה בראשית ושביתת העבד זכר ליציאת מצרים וככה פסח ומצות ומרורים וסוכות והמזוזה ותפלין ביד ובראש והציצית אף על פי שאין התכלת מעכב כמו שמרור לא יעכב מצות המצות כי התכלת הוא לזכר על כן מעיל האפוד כליל תכלת וציץ נזר הקדש קשור בפתיל תכלת ואין המתעטף עושה מצוה שלמה כי הוא חיוב כל היום ובהיותו בשוק ורואה צורות אז יתור לבו אחרי עיניו יותר מאשר יתור בשעת התפלה. והזכרתי זה בעבור שראיתי אנשים רבים אינם יראי השם והם מתעטפים בטלית דרך כבוד לנפשם. גם האפוד והחשן לזכרון. וככה גיד הנשה שהוא אסור באכילה לזכר הפך אכילת הפסח. ועתה אפרש כי כאשר קבל האב עליו ועל זרעו חייב הבן לשמוע בקול אביו כימי הפורים ודברי הצומות וזעקתם הכתוב במגלה (והם הארבע צומות הכתובים בתרי עשר אשר קבלו עליהם ועל זרעם נביאים וזקנים שבדור על המאורעות הרעות (אסתר ט':כ"ז) ותכתוב אסתר המלכה ומרדכי אגרת השנית לקיים עליהם ימי הפורים כאשר קימו מרדכי ואסתר עליהם וכאשר וקימו על נפשם ועל זרעם נביאים ראשונים דברי הצומות הארבע) אם אל יעבור

על מצות אדני הכל. וטעם זה הדבר שיהיה נזכר החסד שעשה השם עם יעקב שהוא לבדו אבינו ולא ישתתף בו עמנו אחר כאברהם ויצחק כי השם בחרו ולא נתערב עם זרעו מי שלא בחר השם כאברהם ולא נתגאל במאכלם ויין משתיהם כדרך שהזכיר בתורה (בראשית ט׳:כ״ה) ארור כנען שלא יתערב עם בני ישראל שהוא מבני שם שהוא אבי כל בני עבר שנתיחסו אליו שברכו נח עם זרע מקולל. ואמר הנביא (הושע י״ב:ג׳) וריב לה׳ עם יהודה ולפקוד על יעקב והטעם הבנים (ר״ל ויחרדו בנים מים. עיין שם בהושע) והעד עם יהודה ואמר אחרי כן בבטן עקב את אחיו שהשם נתן בו כח שתאחז ידו בעקב עשו לפני צאתו מן הרחם ולא עשה כן לכל נולד והאומרים כי אחר צאתו היה זה לא יתכן כי כתוב וידו אוחזת ואלו היה כדבריהם היה כתוב ואחרי כן יצא אחיו ואחזה ידו. ועוד בבטן עקב את אחיו ובאונו שרה את אלהים שהתאבק עם המלאך ולא יכול לו והנה יש לו מעלה גדולה ועוד מדרך חכמת הרופאים כי כל אבר מחזיק דמיונו אם הוא בריא והפך הדבר. ובעבור שכתוב (בראשית ל״ב:כ״ו) ותקע כף ירך יעקב על כן לא יאכל מהיום ההוא והלאה וחייבים לנהוג כבוד באביהם והוצרכתי להאריך בעבור שהוא על דרך הפשט כי לא נזכר רק בעבור החוק ואין כמוהו המילה כי כתוב (ויקרא י״ב:ג׳) וביום השמיני ימול בשר ערלתו. וכתוב על דבר (דברים ה׳:ט״ו) היתום והאלמנה וזכרת כי עבד היית ואל תתגבר על מעשי ידי השם:

שער ו

יש מצות מבוארות בתורה ויש מצות שלא ידענו פירושם באמת רק מפי הקדושים המעתיקים שקבלו בן מאביו ותלמיד מרבו ולולי הקבלה יוכל אדם לפרש אותם פירוש אחר. ויש מצות קבלנום מהם ואין זכר להם בתורה וכלל אומר לך לולי אנשי כנסת הגדולה ואנשי המשנה והתלמוד כבר אבדה תורת אלהינו ונשכח זכרה ח״ו כי אלה העמידו כל דבר על בוריו ובארו לנו המצות באר היטב וכל המשפטים כאשר קבלום. ויש שימצאו עדות ברורה מן התורה ויש דרך דרש ויש דרך אסמכתא בעלמא ומי שיש לו לב יוכל להכיר מתי אומרים דרש ומתי אומרים פשט כי אין כל דבריהם על דרך אחד והשם שנתן להם חכמה הוא יתן משכורתם שלמה: והנה בירמיהו (ירמיהו י״ז:כ״ב) ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת ולא נזכר זה בתורה והמצות המקובלות מהאבות שיש להם זכר בתורה רבות ושאין להם זכר. ואזכיר קצת אלה ואלה כמה ברכות בכל יום והתפלות וברכת המזון והלל. ואמר רב בחיי כי (דברים י״:כ״א) הוא תהלתך והוא א-להיך. וקריאת שמע ועירוב וקידוש והבדלה ושלש סעודות ויש אומרים נר שבת.

וככה תקיעת שופר ביום הזכרון כי לולי הקבלה היה נראה כי הוא על דרך ראש חדש ניסן כי הוא העקר לפני שתכנס תקופת האמת על כן אמרו שהוא יום הדין. וככה הלולב כי אין מפורש בתורה רק (ויקרא כ"ג:ט"ו) ולקחתם ולולי הקבלה היה לו טעם אחר. וככה ספירת העומר כי הם הפרישו בין (ויקרא כג) וספרתם לכם ובין (ויקרא טו) וספרה לה. וככה הטריפה ויש לה טעם נכבד מחכמת תולדות שמים וככה ז' ימי חופה ואבלות ובקור חולים וקבורת מתים ונר חנוכה ומקרא מגילה וד' כוסות וכבר פרשתי (במדבר כ"ז:י"א) וירש אותה כי היא אסמכתא בעלמא:

שער ז

שים לבך להתבונן כי כל המצות שהם עקרים או תלויות בדבר או לזכר כתובות או מקובלות הם מצות עשה או לא תעשה מפורש או עשה שעקרו וסודו לא תעשה כאשר כתוב (שמות ל"א:ט"ז) ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת. והשביתה איננה מעשה רק כלוי מעשה ומנוחה ממנו. כי כן כתוב (בראשית ב':ב') וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו ופירוש לעשות לפני יום השבת כדי שלא יעשה בו מלאכה וככה (ויקרא ט"ז:כ"ט) תענו את נפשותיכם והטעם לא תעגנו באכילה ושתיה כי הענוי הפך התענוג וככה (ויקרא כ':ז') והתקדשתם והייתם קדושים פירושו אל תשקצו את נפשותיכם לאכול כל דבר נמאס ומשחית בתולדות והנזיר אשר לא ישתה יין הוא קדוש.

והנה כל המצות על שלש דרכים הא' באמונת הלב והשני בפה והשלישי במעשה וכאשר האחד נמצא בכל חשבון ככה עקר כל מצוה שהיא תלויה בפה או במעשה צריכה לאמונת הלב ואם לאו הכל שוא ותהו. ורז"ל אמרו (סנהדרין קו:) רחמנא לבא בעי והוא בוחן לב וחוקר כליות וכתיב (דברים ל':י"ד) בפיך ובלבבך לעשותו וזה הכתוב כולל השלש דרכים בפיך ידוע ובלבבך אמונת הלב לעשותו שתעשה המצות שהם במעשה. וככה כתוב (דברים י':י"ב) מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה את ה' א-להיך בכל לבבך ובכל נפשך. ודוד המלך אמר (תהילים כ"ד:ד') נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו. וכן (תהילים ט"ו:ב'-ג') הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו לא רגל.

ועתה שים לבך כי אין טורח במצות לא תעשה לאשר יש לו לב להבין כי ה' נטע בלב שכל שיוכל אדם בו להשמר מכל נזק. והמשל ברופא שאמר לאדם שאינו יודע המאכלים שיזיקו לו כפי תולדתו אל תאכל כל מה שאזהירך שאם תאכלם תבוא לידי חולי ותמות וכל איש דעת לא תאוה נפשו לאכול דבר שיזיקנו רק יהיה נתעב ונמאס בעיניו אף על פי ששמע שהוא מאכל ערב והנה ישום עיקר מאכלו לחיות ולא יבקש החיים בעבור

שיאכל כי זה דרך הבהמות כי אין להם נשמה שתחיה אחר הפרדה מעל הגויה הלא תראה כתוב בתורה (בראשית א׳:כ״ד) תוצא הארץ נפש חיה ישרצו המים ולא כן האדם רק נעשה האדם בדמות מלאך ואם המלאך חי לעולם ככה מי שהוא בדמותו על כן אמר אחד מהמשכילים כי העונש בארבע מיתות בית דין על לא תעשה וככה כרת ומיתה בידי שמים והשכר על מצות עשה. וקדמונינו הביאו ראיה כי יש שכר לנשמר ממצות לא תעשה (דברים י׳:י״ג-כ״ב) לא תאכלנו למען ייטב לך ויש אומר כי השכר ישוב לאשר הזכיר באחרונה (דברים י״ב:כ״ה) כי תעשה הישר ויש אומרים למצות לא תאכלנו הכתוב למעלה (דברים י״ב:ט״ז-י״ז) על הארץ תשפכנו כמים אשר לא יאספו עד שלא יאכלנו אדם כי הדם הוא הנפש וזה ידוע מחכמת התולדות. גם נכון הוא שיראת השם שהיא מצות עשה כוללת כל מצות עשה ומצות לא תעשה כאשר הזכיר משה אחר (דברים י׳) ליראה לשמור כל מצותיו וחקותיו לטוב לך שהם עשה ולא תעשה כי המונע עצמו מעשיית עבירה בעבור יראתו מהשם אז טוב לו ומלת לטוב לך כוללת טוב העולם הזה והבא ביחד והשכר על מצות עשה כי יש בהם טורח והמשל כמי שיגע עצמו על פי הרופא לבשל מאכל מה שיאכל שיועילנו והנה שכרו אתו ופעולתו לפניו והנה לטוב לך שתקבל שכר ותמלט מעונש והנה הטוב הוא לאדם שומר מצות הרופא כי לא יועיל ולא יזיק הרופא כדברי אליהוא (איוב ל״ה:ו׳) אם צדקת מה תתן לו ורבו פשעיך מה תעשה לו. ועתה ארמוז לך סוד נכבד מצאנו כתוב (ישעיהו ס״ג:י״ז) למה תתענו ה׳ מדרכך (מלכים א י״ח:ל״ז) ואתה הסיבות את לבם אחורנית. ומשה אמר (דברים ל׳:ט״ו) ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ועוד (איכה ג׳:ל״ח) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. ואמרו קדמוננו (נדה יו:) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ודע כי צמח האדמה הנעבדת טוב מצמח האדמה שאינה נעבדת ויש שמנה ורזה ובדרך משל אמת אפרש כי ג׳ כחות בחיות האדם ואם תחפוץ קרא אותם בג׳ שמות נשמה ורוח ונפש והנה הנפש היא הכח הצומח שהיא בכבד וכל חי וצומח משתתף בכח הזה וזאת הנפש גוף והיא המתאוה לאכול ודבר המשגל. והרוח בלב ובה חיי האדם שיתנונע והיא כוללת האדם והבהמה גם היא גוף ובצאת זאת הרוח שהיא דומה לאויר מהגויה אז ימות האדם וזאת הרוח מתגברת והיא הכעסנית. והנשמה היא העליונה וכחה במוח ותולדות בני אדם ויצריהם משתנים יש מי ששלשתם חזקות בו ויש נחלשות ויש השתים בתמורה ואין צורך להאריך כי הנשמה מבקשת מה שיועילנה ממעשי ה׳ כי הוא מקור חייה והנפש מבקשת תענוגי הגוף לטוב לה והנה הרוח אמצעית ובעבור שצורך יש למוח אל הכבד והלב גם שניהם למוח והכלל כל אחד זה לזה על כן קראו העברים הנשמה רוח ונפש והנה הכל קשורים עם הגוף

ואם אדם יאכל מאכלים שיחמם הדם אז ירבה כעסו והנה מעשה הגוף ברוח ואם הגוף ישר במזגו ואדם אחר הכעיסו בדבריו או במעשיו תגבר יד הרוח בלב ויוליד חום בגוף והנה תשתנה הגוף בעבור הרוח וכל משכיל ינחה גופו כפי צורך נשמתו ולא תשתנה היא בהשתנות הגוף וזאת היא המעלה הגדולה שנתן ה' לישראל כי אם ישמרו מצות ה' אין צורך לרופאים עם השם כאשר עשה אסא ותפסו הכתוב ואין טענה ממלת (שמות כ"א:י"ט) ורפא ירפא כי איננו מהבנין הקל רק הוא כמו (מלכים א א) וירפא את מזבח ה' ואיננו כמו (דברים ל"ב:ל"ט) מחצתי ואני ארפא ובאיוב (איוב ה':י"ח) ימחץ וידיו תרפנה. וככה צבא השמים חלק ה' לכל העמים וזה פירוש (ישעהו כד) יפקוד ה' על צבא המרום. וזה כנגד המקבל בדרך חכמת המזלות והשם לקח לישראל לנחלה ויוציאם מרשות המזלות כל זמן שהם ברשותו לעשות אשר צוה בתורתו על כן אמרו הקדמונים (שבת קנו:) אין מזל לישראל ובעבור זה כתוב (שמות ל"ג:ט"ז) ונפלינו אני ועמך. ואין לטעון ואיך ישנה השם חקות שמים הנה זה יוכיח. והנה היה הטוב כלו בעבור כל הטוב ובעבור רע מעט אין מדרך החכמה למנוע מה שהוא טוב רובו. על כן יש כח במשכיל לבחור הטוב והרע כי אין הגזירות רק כפי המקבל על כן כתוב (דברים ט"ו:ד') אפס כי לא יהיה בך אביון על תנאי אם הכל או הרוב טוב וכן כתוב (דברים ט"ו:ד') רק אם שמוע תשמע. והיחיד מועיל נפשו באחריתו.

ועתה שים לבך ודע כי כל המצות הכתובות בתורה או המקובלות או התקונים שתקנו האבות אף על פי שרובם הם במעשה או בפה הכל הם לתקן הלב (דברי הימים א כח) כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין וכתוב (תהלים קכה) ולישרים בלבותם והפך זה (משלי כג) לב חרש מחשבות און וכתוב אחר (משלי ו) ולבו בל עמך כי רוע עין תלוי ברוע הלב וזה ידוע מחכמת התולדות. על כן היתה העולה כליל כולה לשם על דבר העולה על הרוח דבר שאיננו נכון והחטאת והאשם על חטא בפה או במעשה וזה פירושו (דברים י) ומלתם את ערלת לבבכם. ודע כי מלת ערלה כבדות והנה ערל לב כמו (שמות ז) כבד לב פרעה. (שמות ו) ואני ערל שפתים כמו (שמות ד) כי כבד פה. גם (ירמיהו ו) ערלה אזנם כמו (ישעיהו ו) ואזניו הכבד. ובהכרת ערלת הבשר יהיה לאות ברית בין האדם ובין בוראו שלא יטנף נפשו במשכב שאיננו על דרך אמת ושכרו אתו שיפרה וירבה וככה כתיב (בראשית יז) ואתנה בריתי ביני וביניך וארבה אותך. וכתיב (ויקרא יט) וערלתם ערלתו גם היא כובד ברוב הליחה גם זה מהתולדות. והנה המצוה היא כוללת שתענו מפני השם ותכנעו כאשר ייסר אתכם ותבינו האמת שתסירו ערלת לבבכם ולא תכבדו לבבכם כמעשה פרעה או אחז וכעת הצר לו (דברי הימים ב כח) ויוסף

למעול בה' (מלכים א כא) ואחאב נכנע (דברים יב) וישר בעיני ה' וככה כתיב (ויקרא כו) אז יכנע לבבם הערל. והנה זאת כמו (דברים ד) בצר לך ושבת. וקשי עורף משל לאדם יקשה ערפו וישיבנו אל אדוניו וכאשר יקראנו לא ישיב אליו פניו והנה הוא מקציף. על כך אחרי אלה (יהושע ב) כי ה' א-להיכם הוא א-להי האלהים הם המלאכים בשמים ואדוני המלכים שהם האדונים בארץ והכל ברשותו והוא א-ל גדול וגבור ונורא ואיך תוכל להנצל ולא יאבה כי תרבה שוחד. והעד כי בתחלת הפרשה (דברים ט) כי עם קשה עורף אתה על כן וערפכם וגו'. ומצות הלב תחלתם (שמות כ) אנכי ה' א-להיך שיאמין בכל לבו שהשם שהוציאו ממצרים הוא א-להיו והנה היא מצות עשה וככה (דברים ו) ואהבת את ה' א-להיך (דברים יא) ולדבקה בו וככה (ויקרא יט) ואהבת לרעך כמוך. ולא תעשה (שמות כ) לא יהיה לך אלהים אחרים באמונת הלב (ויקרא יט) ולא תשנא את אחיך (שמות כ) לא תחמוד. (דברים ד) וידעת היום והשבות אל לבבך מצות עשה וככה (דברים ו) שמע ישראל ה' א-להינו ה' אחד. ומצות הפה וידוי כהן (דברים כו) ועניתי ואמרת (דברים כג) מוצא שפתיך וברכת המזון והלל ותפלה (דברים ו) ושננתם לבניך ודברת בם והנה מצות עשה ורבים ככה. (שמות כ) ולא תעשה (שמות כ) לא תשא את שם ה' א-להיך (שמות כ) לא תענה ברעך (שמות כב) אלהים לא תקלל ולא תאור (שמות כג) לא תזכירו (שמות כג) ולא ישמע על פיך (שמות כג) לא תכרות להם ברית (שמות כג) ולא תענה על ריב ורבים ככה והמצות במעשה הם רבות ואין צורך לזכרם. ומצאתי פסוק אחד כולל כל המצות והוא (דברים י) את ה' א-להיך תירא ואותו תעבוד. והנה מלת תירא כוללת כל מצות לא תעשה בלב ובפה ובמעשה וזו היא המדרגה הראשונה שיעלה ממנה אל עבודת ה' יתעלה והיא כוללת כל מצות עשה. ואלה ירגילו לבו וידריכוהו עד כי ידבק בשם יתברך הנכבד כי בעבור זה נברא האדם כי לא נברא לקנות הון ולא לבנות בנינים יעזבם לזרים והוא ידור תחת הארץ ולא להתענג במיני מאכלים כי רגעים מעטים הם והיגיעה רבה גם יזיקו ברורם. גם משכב הנשים יכלה כחו ובשרו. גם דברי שחוק והשתכר סכלות והוללות כי המשכיל יבין כי ימי חייו מעטים הם וביד בוראו נפשו ולא ידע מתי יקחנה. על כן יש לו לבקש כל דבר שיביאנו לאהוב אותו ללמוד חכמה ולחפש האמונה עד שיכיר ויתבונן מעשה ה' ולא יתעסק בהבלי העולם רק להתבודד ללמוד ולהגות בתורת ה' ולשמור מצותיו והשם יפקח עינו ולבו ויחדש בקרבו רוח אחרת אז יהיה בחייו אהוב ליוצרו ונפשו דבקה בו ותשבע שובע שמחות את פניו ובהפרדה מעל הגויה תהיינה נעימות ימין אלהיו עליו נצח וזה שאמר אסף (תהלים עג) כלה שארי ולבבי צור לבבי וחלקי א-להים לעולם כדרך יעקב אבינו שנדר (בראשית כח) והיה ה' לי לא·להים כי

כאשר בא אל בית אל אמר (בראשית לה) הסירו את אלהי הנכר והניח הצאן והתבודד לעבוד השם ולא שכב עם אשה כי רחל מתה וחוללה בלהה ובעבור זה מאס באם ראובן ושפחתה על כן כתיב בפסוק אחר (בראשית לה) ויהיו בני יעקב שנים עשר להודיע שלא שכב עם אשה אחר כך על כן לא הוליד עוד. והנה מי שהשיג זאת המעלה שזכר השם ומעשיו ונפלאותיו לא יסורו מלבו גם לא ידבר דבר בפיו שלא יזכיר השם להודיע לבני האדם כבודו על כן נשבעו הנביאים ברוב דבריהם וזהו (דברים ו) ובשמו תשבע ואז יהיה (דניאל יב) ממצדיקי הרבים.

ודע כי התורה לא נתנה רק לאנשי לבב על כן יש לפרש דברים כתובים בדרך שיקול הדעת כמו (שמות יי"ט:ד') ואשא אתכם על כנפי נשרים וכתיב (דברים י':ט"ז) ומלתם את ערלת לבבכם (דברים ט"ו:ח') פתח תפתח את ידך והקדמונים אמרו כי כך (דברים כב) ופרשו את השמלה ויש דברים שהם אמת כמשמען גם הם בדרך משל כמו גן עדן ועץ הדעת ועץ החיים וטעם הכרובים הדומה להם.

שער ח

ההוגה תמיד בתורת ה' אם יש לו לב היא תורהו ותשכיל נפשו יותר מאשר למדוהו והשכילוהו מלמדיו וזהו (תהילים קי"ט:צ"ט) מכל מלמדי השכלתי. ומה נכבדו דברי הקדמונים שאמרו חייבים הכל לשמור כל המצות וכל התקונים שתקנום האבות ולא יבקש טעם למה צוו אלה המצוות ואמת דברו כי יש מצות רבות נפלאות ונעלמות והנה אם לא ישמרם האדם עד שידע טעמם הנה ישאר בלא תורה ויהיה נמשל לנער שלא ירצה לאכול לחם עד שידע איך בתחלה נחרש ונזרע ונקצר ונזרה והוברר ונטחן ונופה ונילש ונאפה והנה אם עושה כן ימות ברעב. רק הנכון שיאכל תמיד וכאשר יגדל ישאל מעט עד שידע כל השאלות וככה המשכיל יוכל לדעת טעמים רבים בתורה אשר הם מבוארים באר היטב ויש שהם מבוארים לאדם אחד מאלף. ומשה אדוננו ע"ה אמר על כל המצות (דברים ד':ו') רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה ואם אין להם טעמים שנוכל לדעת מה טיבם איך יאמרו העמים שהם חקים צדיקים ואנחנו השומרים אותם חכמים ואזכיר קצת הטעמים הנזכרים בתורה.

כתוב (שמות יג) קדש לי כל בכור וכתוב (שמות יג) על כן אני זובח ודבר השבת (שמות כ) כי ששת ימים וככה שנת השמיטה ושביתת העבד (דברים טז) למען תזכור. וככה מצות ומרורים והמועדים שלשה באביב השעורים ובכורי חטים והאסיף להודות לפני השם יתברך. וכתיב (דברים טז) איש כמתנת ידו כברכת ה' א-להיך אשר נתן לך תן לו משלו

כדרך (דברי הימים א כט) כי ממך הכל ומידך נתנו לך. וצוה (שמות כג) לא ישבו בארצך והטעם פן יחטיאו אותך לי. וכתיב במקום אחר (דברים כ) לא תחיה כל נשמה למען אשר לא ילמדו אתכם וככה להתחתן בגוים ולקח מבנותיו והטעם (שמות לד) והזנו את בניך וכן כי יסיר את בנך מאחרי ואמר בשבת (שמות כג) למען ינוח שורך וחמורך שתחרוש בהם. וטעם (בראשית ט) שופך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם א-להים ברא את האדם. (דברים כד) ולא יחבול רחיים ורכב כי נפש הוא חובל. והזכיר טעם (ויקרא כד) וזרע אין לה בעבור שתשוב אל בית אביה כנעוריה. ובחג הסוכות +(ויקרא כג) למען ידעו דורותיכם. וטעם (ויקרא כה) לא תמכר לצמיתות כי לי כל הארץ. וככה (ויקרא כה) כי לי בני ישראל עבדים טעם (שמות כה) לא ימכרו ממכרת עבד. וצוה להריע בחצוצרות על העולה להיות לזכרון כהריעם במלחמה כמו (תהלים ס) עלי פלשת אתרועע. והציצית (במדבר טו) למען תזכרו בראותו בכל רגע וככה וקשרתם וכתבתם. והזכיר על (במדבר כה) צרור את המדינים שני טעמים האחד דבר פעור והשני שמחשבתם לעשות לכם עוד רע בעבור הריגת בת נשיאם. וטעם (דברים כג) לא תתעב אדומי כי אחיך הוא ולא תתעב מצרי כי גר היית בארצו וטעם עמוני ומואבי שלא קדמו ולא זכרו האחוה הקדמונית ועוד ששכר בלעם להרע לך. והזכיר טעם (דברים יז) לא ירבה לו נשים וסוסים והזכיר (דברים יז) ולא יסור לבבו ולא ישיב את העם מצרימה. וטעם להבעל הנשים למטה אבותיהן (דברים לו) למען ירשו בני ישראל איש נחלת אבותיו וטעם (דברים ו) מה העדות והחקים עבדים היינו ויוציאנו ואנחנו חייבים לשמוע בקולו שעשה לנו הטובה הזאת ועוד (ברים ו) וצדקה תהיה לנו. וטעם השמיטה (שמות כג) ואכלו אביוני עמך. וטעם (שמות י) על כן לא היה ללוי חלק ונחלה כי הוא עובד ה' הנכבד וטעם (שמות יח) ראשית דגנך כי טוב הוא ממך ובו בחר ה' להתפלל בעדך וזהו ולברך בשמו כמו (ויקרא כב) וישא אהרן את ידיו. וטעם (דברים יט) שלש ערים פן ירדוף גואל הדם ולא ישפך דם נקי וטעם ההריגה והנשארים (דברים יז) ישמעו וייראו ולא יוסיפו לעשות עוד וטעם (דברים כ) לא תשחית את עצה כי האדם עץ השדה. וטעם מעקה (שמות כב) ולא תשים דמים בביתך (דברים כב) ופן תקדש המלאה הזרע טעם כלאים כי הכל ישוב קדש כאשר פירש ר' מנחם ספרדי וטעם להמית (דברים כב) את הנערה אשר לא צעקה בעיר והנה ברצונה היה וחוץ לעיר (דברים כב) כאשר יקום איש על רעהו במקום אין רואהו. וטעם עבוט (דברים טו) וקרא עליך אל ה'. (דברים י) ואהבתם את הגר כי גרים הייתם. וטעם משפט גר יתום ואלמנה ולחבול בגדה (דברים טו) וזכרת כי עבד היית על כן אנכי מצוך וככה (דברים כד) לא תשוב לקחתו כי תבצור וזכרת על כן אנכי מצוך ולמד השירה להם שתהיה בהם לעד. ואסר

הדם והטעם (דברים יב) ולא תאכל הנפש עם הבשר וצוה להיותו קרב על המזבח להיות נפש תחת נפש כי הדם הוא בנפש יכפר וצוה להביא כל זבח אל אהל מועד והטעם שלא יזבחו על פני השדה כמנהגם במצרים לזבוח לשעירים ולתת מן הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות הטעם מפורש (שמות יב) ולא יתן המשחית וכבר הזכיר זה מרע"ה בתחלת ביאתו לדבר אל פרעה פירש טעם למה נזבח (שמות ה) פן יפגענו בדבר או בחרב. גם זה הסוד מבואר היטב בדברי יחזקיהו והמשכיל יבין:

שער ט

אמר המשורר (תהילים קי״ט:י״ח) גל עיני ואביטה נפלאות מתורתיך. (שמות י״ב:ב׳) החדש הזה לכם ראש חדשים יום המולד הוא הראש באמת ובו הוקם המשכן ובעשור דבר החוט המשולש זה נכבד וזה בבית קלון וככה (שמות י״ב:ג׳) בעשור לחדש הזה ויום הזכרון פירשתיו ובחג המצות ובחג הסוכות בשלם וחציו ובעבור התמהמה במהלך על כן יום שמיני עצרת והמילה קרוב מז' ימים שלמים כי רגע שנשאר בו חשוב יום בחשבון התורה וככה יום בשנה חשוב שנה. ודבר השביעי ידוע גם ככה השנה השביעית ושבע שבועות השנים יובל לקרוא דרור כנגד (במדבר ח׳:כ״ה) מבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה. ופסח שני כנגד שנת העבור. (שמות כ׳:י״ט-כ״י:י״ט) ולא תבשל גדי כמו (ויקרא כ״ב:כ״ח) לא תשחטו ביום אחד (דברים כ״ב:ו׳-ז׳) לא תקח האם על הבנים (ויקרא כ״ב:כ״ח) ולא תחרוש. ודבר הרובע ובארצכם לא תעשו (ויקרא כ״ב:כ״ד) לא יהיה כלי גבר ולא ילבש גבר הפך מעשה ה'. וככה (ויקרא י״ח:ד׳) ואת חקותי תשמרו על כן בגד כלאים. וסגירת שבעת ימים הטעם ידוע וככה הנדה והיולדת והערך מבן חדש עד שוב אל המקום ועד ה' שנים ה' שקלים כמספר הזה ומן ה' עד כ' ככה עשרים ומבן ך' ועד ס' אז ככח נפשו וגופו הוא חמשים כנגד ה' שנים ומשם חסר ה' ולנקבה קרוב מחצי והנה הוא שלשה ועשרים ושלשים. ודבר עזאזל כמעשה הצרעת ומפורש סודו בדברי חכמינו הקדושים וככה דבר הערפה בנחל והמבין סוד דיקות הלשון יבין טעם אשר לא יעבד בו. אמר הגאון ר' סעדיה אין לתמוה מדבר פרה אדומה שהיא מטמאה הטהורים ומטהרת הטמאים כי הנה הדבש מועיל ומזיק כפי השתנות מזג גוף האוכל. וטעם הבהמה הטמאה והעוף הטמא ושרץ המים ידוע. ואתנן זונה ומחיר כלב למען הבזיון וכן להקריב קרבן אשר בו מום או יקריבנו כהן אשר בו מום או ראשו מוקרח כי הוא הפך מעשה ה'. וכמצות (דברים ט״ו:י״ד-ט״ו) הענק תעניק לו וזכרת כי עבד היית וה' הוציאך ברכוש גדול. ואריכות ימים למשלוח הקן לא בעבור לקיחת הבנים כי היא רשות וככה בכבוד אב ואם שהוציאו

לעולם הזה והם יאריכו ימיך כי (דברים כ"ב:ז') והארכת ימים פועל יוצא הוא. ואמר (ויקרא י"ט:י"ד) ויראת מא-להיך במצות לפני עור ודבר החרש פן ישימך כמוהם וככה להדר פני זקן ואם לא תירא ממנו ירא מה' שיביאך במשפט בימי זקנותך. וכתוב על פני בע"ז על דרך (ירמיהו י':י"א) די שמיא וארקא לא עבדו וככה (שמות כ':כ') אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם ולא ראיתם כל תמונה כאשר פירש משה ע"ה (שמות כ) על כן לא תעשון אתי או טעמו אין לכם צורך עמי לעשות תמונה לעבדה וכבר פרשתי מעשה העגל כי לא היה ע"ז והעד (שמות ל"ב:ה') כי חג לה' מחר שאהרן צוה כן וככה עשו ויהי ממחרת ויעלו עולות וזה ה' הוא לבדו ואינו כמלת אלהים. וסוד הארון ידעהו המשכיל מהקול היוצא מבין שני הכרובים ואמתים וחצי ארכו להיות הלוח רבוע ארכו כרחבו למלא הארון והחצי בעובי הקורה והנה החצי בקומה עם הרגלים כדרך השולחן כי כן כתוב על ארבע פעמותיו וזאת המלה במקומות רבים בלשון הקודש ואיננה זוית והעד הנאמן ושתי הטבעות כי על דרך המפרשים היה ראוי להיות שתי הטבעות. ומזבח הקטורת נתון בין המנורה ובין השלחן מחוץ לפרוכת והמזבח גבוה משניהם וככה הוא ועשר יריעות. גם עשתי עשרה ידוע סודם וככה כ"ח גם שלשים ומזבח הנחושת תחת כרכובו ומלמטה עד חציו וככה הוא באמת. וסוד האפוד נכבד מאד כי היה בשתי האבנים שהם באפוד ושהם שמאליים גם ימניים ששה שמות בכל אבן והנה שתיהן אבן שהם והנה אין בה צורה וזה כנגד המחשבה ואלה החלקים בישראל. והחשן כמעשה אפוד והיה רבוע כנגד נקודות הארבע על כן לא תדמה אבן אל אבן. ודבר המשבצות והטבעות שיהיה בכל זמן החשן על חשב האפוד שהוא הקו הגדול התיכון שאיננו נוטה. והאורים כמשמען גם התומים כחשבון העגול ומשה נתנם בתחלה על החשן כאשר היו ביום הקים את המשכן והמשכילים יבינו:

שער י

מה יקרה תורת א-להינו ומה נאמנו עדותיו ומה נמלצו אמרותיו כי הזכיר הכתוב דרכי האדם ארבעה שהם משתנים שבת ולכת ומשכב וקימה וכלם פעלים עומדים ואל יקשה עליך ישכבנה כי הטעם ישכב אתה כמו (תהלים ה) לא יגורך רע וחכמינו בלשון התלמוד הפרישו בין שוכב לנשכב ובדרך המקרא שניהם שוכבים והעד (בראשית יט) הן שכבתי אמש את אבי. והנה השכיבה בהקיץ ובעבור שברוב השינה האדם שוכב אמר הכתוב (בראשית כח) וישכב במקום ההוא ולא הזכיר ויישן גם הישן דומה למת על כן כתיב (מלכים א ב) וישכב דוד. והנה הישיבה מנוחת האדם במקום אחד וכאלו היא חצי קימה

והקימה היא העמידה כמו (ויקרא כה) וקם הבית. והנה ההליכה תנועה ממקום למקום והוא הפך הישיבה והשכיבה כקו נטוי מראשו לרגליו והנה הקימה שהיא העמידה להפך ובספר תהלות לא הלך לא עמד לא ישב ולא הזכיר לא שכב כי ברוב שכיבה האדם ישן ובתורה כתוב (דברים ו) ודברת בם בלב כמו (קהלת לו) דברתי אני אל לבי גם בפה. והנה כל עסקיו על איזה דרך שיתהפך צוה להגות בתורתו וככה כתוב ובתורתו יהגה יומם ולילה. ואמר שלמה ע"ה בקש החכמה (משלי ו) בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך ואתה עומד או יושב והדברים האלה שידע שהשם אחד ואין היות להווה רק שידבק בו על כן (דברים ו) ואהבת את ה' א-להיך בכל לבבך. אם תאהב שתעמוד בחיי העולם הזה גם בעולם הבא אהוב את השם ובסוף הספר ארמוז לך זה הסוד כי הוא יסוד כל חכמה כי השם לבדו בורא הכל ויודע חלקי הכל בדרך כל כי החלקים משתנים ונשמת האדם לבדו כאשר נתנה ה' היא כלוח מוכן לכתוב עליו ובהכתב על זה הלוח מכתב א-להים שהוא דעת הנכללים בנולדים מהארבע השרשים ודעת הגלגלים וכסא הכבוד וסוד המרכבה ודעת עליון אז תהיה הנשמה דבקה בה' הנכבד בעודה באדם וככה בהפרד כחה מעל גויתה שהוא הארמון שלה. והנה אין נכון למשכיל שיבקש לעולם הזה רק מה שיהיה לו טוב לעולם הבא הלא תראה כתוב בדברי העריות אני ה' כי הקדוש המרחיק מעריות אז יהיה מן הדבקים אל השם הנכבד כדברי אסף (תהלים עג) ואני קרבת א-להים לי טוב ולמעלה כי הנה רחקיך יאבדו ואמר דוד (תהלים טז) כי לא תעזוב נפשי לשאול ברדת בשרי שם כי השאול הוא הקבר שהוא בתחתיות הארץ. כמו (תהלים קלט) ואציעה שאול הנך ואמר (תהלים טז) תודיעני אורח חיים וככה אמר המשורר (תהלים מט) אך א-להים יפדה נפשי מיד שאול ומלת יקחני מעלה גדולה כמו (בראשית ה) ואיננו כי לקח אותו א-להים וככה (תהלים עג) ואחר כבוד תקחני וכתוב (שמות יט) וקדשתם היום והוא אל תגשו אל אשה. ע"כ הוא טמא השוכב עם אשתו. ואסור שיתפלל עד שירחץ. וככה הזכירו אנשי המשנה ע"ה שהי' מנהג ישראל בבית שני לרחוץ הבגד או העור שנפלה עליו אפילו טפה אחת. ולא יאכל בשר קודש. והחמיר הכתוב על הנדה והיולדת והנזיר קדוש ובהשלימו ימי נזרו וירצה לשוב לשתות יין יביא עולה וחטאת ושלמים וגילוח שערו פתח אהל מועד דרך בזיון לו בעבור שירחק מקדושתו וירד ממעלתו גם היולדת תביא כבש בן שנתו. ובעל השדה יתן תרומה וראשית ומעשרות ושכחה ופאה וחלה (ותרומה) ובעל הכרם ערלה והלולים ובכורים. גם ראשית תירוש ומעשרות ועוללות ופרט. והשנה השביעית. והיובל כוללת בעל השדה והכרם ובעל הצאן יתן ראשית הגז ובכור ועשירי. ואוכל שלמים. שוק וחזה

וזרוע ולחיים וקיבה לבד האמורים. כתוב (דברים טז) איש כמתנת ידו והטעם שראוי שיתן כפי מה שנתן לו השם וזהו הראיון. וסוף דבר אליהו איש א-להים גם אלישע יוכיחו:

שער יא

לא אוכל לדבר על סוד השם הנכבד עד שאזכיר קצת טעמי אותיות לשון הקודש כל האותיות שהאדם יבטא בהם מוצאיהם חמש המקומות הראשון אותיות הגרון והם אחה"ע והשני החיך והם גיכ"ק והשלישי הלשון והם דטלנ"ת והרביעי השניים והם זסשר"ץ. החמישי השפה והם בומ"ף ואותיות לשון הקדש כ"ב ונכפלו החמשה בעבור שאחזו הקו שיהי' ברוחב והוסיפו על האורך להורות שאין המלה סמוכה והשני כפולים סגרוהו בסוף והנה חצי אותיותיהם שרשים לעולם לא נגרעים ולא נוספים אע"פ שיכפלו כמו (ויקרא יג) ירקרק (שיר השירים א) שחרחורת (ויקרא יג) אדמדם וזה הכפל לחסרון אם העי"ן והלמ"ד כפולים ואם נכפלו הפ"א והעי"ן יהי' הכפל ליתרון כמו (תהלים מה) יפיפית וככה (ישעיהו יז) תשגשגי וחצי אותיות פעם שרשים ופעם משרתים בראשית חמלה או בסופה וסימנים כשתו"ל א"ב המו"ן כאש"ר הו"א שמ"י או"ת מבי"ן השכ"ל והנכון לבחור הקלים במוצא להיותם משרתים בעבור שיבטאו בהם הרבה והנה תחלת האותיות ע' ואחריו ח' ושניהם כבדים על כן לא ימצאו במכתב נכרים ולא יוכל לבטא בהם מי שאינו רגיל בנעוריו על כן בחרו העברים האל"ף והה"א. חצי זה המוצא שרש וחציו משרת ובחרו מאותיות החי"ך הראשונים והם יו"ד גם כ"ף להיות סמוכים אל הראשונים הנבחרים ובחרו מאותיות הלשון שנים קרובים מחצים והם נו"ן וגם תי"ו ובעבור שהם חמשה והלמ"ד קל על הלשון שמוהו מהמשרתים ובעבור היותו אמצעי שמוהו למעלה על כל האותיות וקראוהו למ"ד מגזרת לימוד כי עקרו לדעת למה הי' הדבר והוא הסוד הנכבד ע"כ (בראשית כ) אמרי לי וחבריו ובעבור היות אותיות השינים קשים גם התחברם קשה ע"כ שמו הד' שרשים ושמו השי"ן לבדו משרת ושרותו מעט תחת אשר (תהלים קמד) שככה לו (שיר השירים א) שלמה אהיה (בראשית ו) בשגם הוא כי זי"ן וצ' וסמ"ך שהם אותיות השריקה קשים מאד ג"כ אות הרי"ש והעד הנערים הקטנים שלא יוכלו לבטא בו עד שיתגדלו ויתחזקו חבלי המוח ע"כ הוצרכו לשום השלשה אותיות השפה משרתים והניחו אחד שרש והוא הפ"א ובעבור היות האל"ף הקל הגרון והוא לפני הה"א ע"כ שמוהו בראש ושמו אחריו אות מהשפה שהוא הרחוק וככה אחר הה"א הוי"ו ואחר העי"ן פ"א והנה א"ב שנים משרתים וכנגדם ג"ד שרשיים מהחיך והלשון ואחר כן ה"ו משרתים וכנגדם ז"ח שרשים ובעבור כי אות ט' מתחלף

תחת ת' חשבוהו כמו משרת ואחריו י' כ' ל' מ' נ' והנה ששה משרתים ואחריהם ששה שרשים ס' ע' פ' צ' ק' ר' ובעבור כי האל"ף תחלת כל אותיות לא ישית באחרונה רק בראשונה ואות תי"ו ישרת בראשית המלה ובאחריתו ובעבור כי זה האות דומה לה"א במכתב היה הסימן לשון נקבה ושב הה"א הנעלם אות נראה חכמה (שמות לה) חכמת לב וה"א עשה שגם היא נעלם שבתי"ו עשתה בנתה גם יש לתמוה מן ה"א (בראשית כא) גרש האמה הזאת ששב ה' נראה שתי האמהות ונקרא תי"ו בעבור הקו הנוסף על הה"א ועתה אדבר על האותיות המשך שהם יסוד השם הנכבד ואומר כי האל"ף ראויה להיות סימן המדבר המחל והיא כוללת זכר ונקבה וההה"א באחרונה נח גם במפיק סימן לשון נקבה והוי"ו באחרונה עם חולם לזכר ידו רגלו או שורק (דברים לב) יסובבנהו יכוננהו ינצרנהו והיוד תחלתו זכר יעשה וסופו לשון נקבה ודעי וראי ודע כי האל"ף באחרונה לעולם נח נעלם ולא כן חבריו שהם הו"י ואין צורך להזכיר כי אותיות אהו"י מתחלפים ומתהפכים ופעם נוספים ופעם נגרעים (דברי הימים א ב) ישי ואישי (ירמיהו נב) האמון (שמואל ב יח) ההמון יקראון לימרא (שמואל ב יט) ולעמשא תמרו ויש נכתב ולא נקרא כמו בריא רק האלף עקר שנוסף כמו נקיא (יהושע י) ההלכוא אפוא ויש מובלע בדגש כמו (ירמיהו מט) אם לא ישים עליהם כהתבלע יו"ד (ירמיהו א) בטרם אצרך (ישעיהו מד) כי אצק מים גם יש ה"א מתבלע כה"א (איוב כא) גנבתו סופה (רות ד) אשר אהבתך ילדתו וככה (שמות כא) ישמרנו בעליו הדגש להחסרון ה"א ישמרנהו ואין צורך להאריך וכבר הזכרתי למה נבחרו להיותם במספר ראשון כי האחד סבת המספר ואיננו מספר והעשרה דומה לאחד כי הוא כולל האחדים והוא ראש העשרות וחמשה וששה חשבון עגול כי שניהם אמצעים ודע כי האורך קו בין שתי נקודות והרוחב שני קוים והנה זה שטח והנה בגוף יש לו שני פאות וככה הקוים בראשית ר"ל הא"לף והוא נושא את המקרים כדבור (שמות כ) אנכי שהוא נושא כל התשעה והגוף מתחלק לחלקים רבים אין קץ לו ע"כ קראו שמו אל"ף ופירוש ה"א הצורה כמו הנה והיא שני קוים יש לה מקצוע ויש קו אחר קרוב אליו עמו ע"כ הי' הה"א סי' הנקבה באחרונה (איוב לז) ורוח עברה נערה אלמנה והוי"ו כדמות ווי העמודים ונכפל להדביק השפתים ובעבור היות הה"א לנקבה הי' זה סימן לזכרים ישמרנהו ויחייהו ירדפהו ובעבור הדבק היה לשון רבים באחרונה גם נקבות עשו טוו ובראשונה ראובן ושמעון והשתנה הוי"ו בהתחברו עם חבריו ודע כי הה"א הנוסף בראשונה על שני דרכים דבר נמצא כה"א הדעת או שאלה אם הוא נמצא כה"א חתימא ויש ביניהם הפרש בנקוד והיו"ד ישרת בראשונה ובאחרונה והנה בראשיתו סי' לשון זכר יחיד ורבים שאינם עם המדבר והוא הוא כמחשבה ע"כ הוא הפך אחד ובאחרונה

דומה לאחד כי היוד סי' המדבר זכר או נקבה ידי רגלי ונראית היוד לשון רבים ובסמוך היו"ד הנעלם (איכה ד) ידי נשים:

והחשבון יסודו עשרה כי כל חשבון שהוא אחריו הוא חלק או חלקים ממנו או מתחדש בעבור כפלו או בעבור מחברתו אל אחריו או בהתחבר השנים דרכים ועוד ידוע כי גלגל הרוח והאש אחד גם כן גלגל המים והארץ ומקיפים אותה ח' גלגלים בראיות גמורות והנה הכל עשרה ע"כ צורות יו"ד כדמות קו עגול שהוא מקיף כל אשר בתוכו ופירוש קהלה מגזרת והתודה השנית שתי תודות והנה המחל מלמעלה האחד קדש ואם יחל מלמטה מהעומד כנגדו הנה העשירי קדש ע"כ הי' הבכור והעשירי קדש והנה מפאה אחרת האחרים תשעה כי עשרה תחלת כלל והאחד אינו מספר והנה השמנה הם המספרים והארבעה ראשונים והם שנים ושלשה וחמשה ושבעה וכאשר תחבר האחד שהוא שרש ומרובע ויסוד ומעוקב אל מרובע ראש חשבון הזוגות הנה יעלה ה"א ואם תחברנו אל מרובע ראש חשבון שאינו זוג הנה יו"ד והנה השם הנכבד וכאשר תחברנו אל מרובע ה"א הנה חשבון כל השם וככה חשבון שתי האותיות במבטא וכאשר תחברנו אל מרובע ז' הנה חמשים שנת היובל קדש וככה יום חג שבועות והנה סוד חמשה כולל כל המספרים אשר לפניו והשם היחיד כמספר השלשה אותיות. והנה חצי כל השם בחברך כל המספרים אשר לפניו ויעלה מאה ועשרים וככה מספר המרובעים בזוגות בתשעת המספרים שהם כחשבון עגול בכפלו וכאשר תחבר האחדים מאה וששים וחמש וככה יעלה כפל החצי הראשון על החצי וכאשר תחסר מרובע האות הראשון ממרובע השנים נחברים אז תמצא מעקב האות השני וכאשר תחסר מרובע השנים נחברים ממרובע השלשה נחברים אז תמצא מעוקב האות השלישי. וסוד העשרה עוד אפרש הנה ידוע כי מרובע צלע המשולש השוה בתוך העגול כמרובע עמוד המשולש השוה בכל צלע אלכסון העגול כאשר הוא מרובע עמוד המשולש השוה שלשת רביעיות מרובע הצלע וכאשר נוציא יתר בשלישית האלכסון יהי' מרובע היתר עם מרובע החצי כמו מרובע אלכסון העגול ובחשבון אחר לא יעלה ככה רק פחות או יתר ובעגול שהוא אלכסונו עשרה בהוציאך החצי של שתי שלישיות האלכסון אז תמצא שברי המשולש או שברי הצלע המרובע כקו העגול על כן מרובע קו משולש שוה בעגול אלכסונו חמשה עשר חמשת אלפים בלי תוספות או מגרעת ומרובע עגול שאלכסונו עשרה הם תשע מאות ושמונים ושבעה וחמש תשיעיות ושמונה תשיעיות התשיעית והשרש אחד ושלשים מעלות וחמשה ועשרים ראשונים וחמשה ושלשים שניים גם חמשה שלישיים וכאשר תחבר מספר כל השם יעלה שנים ושבעים ע"כ אמרו הקדמונים כי הוא השם המפורש

וכל עגול שאלכסונו פחות מעשרה יהיו שברי המשולש השוה לקו העגול כערך העגול אל עשרה והפך זה בהיותו יתר מעשרה:

שער יב

ברוך השם הנשגב לבדו א-להי עולם שוכן עד ויושב קדם סלה ולא ישתנה בעבור העומדים למענהו הקרובים אליו או בעבור הנבראים לכבודו ביד הנכבדים וככה אמר המשורר (תהילים קמ"ח:ה') כי הוא צוה ונבראו ואתן לך משל בגופות העליונים כי כוכבי הגלגל הגדול המקיף תנועתה אחת וערך מרחקם זה אל זה אחת שוה לעולם ותנועת השבעה משרתים עומדת גם היא על דרך אחת כל אחד מהם בגלגלו רק תנועתם כנגד מוצק הארץ משתנה כי יש מהם ישרים בהליכתם פעם במרוצה פעם בהתמהמה ופעם עומדים ופעם שבים אחורנית ומערכת זה אל זה משתנה עד אין קץ. פעם מתחברים ופעם מתפרדים ופעם בלי מבט ופעם בשבעה מבטים ופעם עולים ויורדים בגדול ובקטן ופעם בקו (המזלות) ופעם שמאליים או ימיניים והם בעצמם לא יחלו ולא יכלו ולא יוסיף אורם ולא יחסר רק כנגד מראה העין והלבנה במדרגה השפלה כי ישתנה אורה כפי מרחקה מהשמש ויקרה לתנועותיה כל מה שיקרה למשרתים ויותר ובעבור כל אלה הדברים הנזכרים גם אחרים ישתנו כל הנולדים בארץ מהמקורות והצמחים והחיים כי לא יתכן שתמצא מערכת שוה לאחת ברבבות אלף אלפי שנים ע"כ כתוב בספר יצירה עד אחד עשר שאין הפה יכול לדבר ולא האוזן יכולה לשמוע אם כן במספר זה אף כי במספר רב מחול ימים ובעבור שאין בארץ דבר עומד רק נשמת האדם לבדו על כן לא תמצא השם הנכבד נזכר במעשה בראשית רק מלת אלהים שגם השם נקרא על שמם כדמות הדבורים שיקראו שפה ולשון ע"כ אמרו חכמינו ז"ל (בראשית רבה יג:ג) נקרא שם מלא על עולם מלא ונקרא עם א-להים עד שנולד קין ובראות חוה כי מין האדם עומד בהוליד קין ע"כ אמרה (בראשית ד':א') קניתי איש את ה' ובעבור זה לא הזכיר משה לפרעה רק השם הנכבד שהוא א-להי העברים שיוכל המקבל כחו בארץ לחדש מופתים ע"כ לא תמצאו זה השם בספר קהלת כי הוא דבר על חכמת הא-להים והכח שקבל הכל לא היה במשה ע"כ אמר יתרו (שמות י"ח:י"א) עתה ידעתי כי גדול ה' מכל הא-להים והשם. הוא א-להי א-להים ופעם שהוא שם עצם ופעם שם תואר והעד ה' צבאות וכסאו נקרא שם כדרך הארץ ככתוב בדברי הימים ומפורש בספר שמואל למה נקרא שם כי (שמואל ב ו':ב') שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו כמו (שמות ג':י"ד) אהיה אשר אהיה וככה (ישעיהו

ל׳:כ״ו) כאור שבעת הימים פי׳ שבעתים שכל יום הוסיף האור ובשביעי עמד וככה (דניאל י״א:י״א) ונלחם עמו עם מלך הצפון (יחזקאל א׳:ד׳) ומתוכה כעין החשמל מתוך האש.

ועתה שים לבך כי האחד סוד כל חשבון והנה איננו חשבון כי הוא עומד בעצמו ואין צורך לו לאשר הם אחריו גם כל חשבון הוא מחובר מאחדים וכל חשבון יעשה משתי פאותיו מה שיעשה האחד בפאה אחת מפאת הנמצאים בעבורו ע״כ קראו חכמי התושיה האדם עולם קטן וזה סוד מטטרון שר הפנים וזה סוד שאמרו חז״ל בחמשה דברים ע״כ כתוב בשיעור קומה אמר רבי ישמעאל כל היודע שיעורו של יוצר בראשית מובטח לו שהוא בן העולם הבא ואני ועקיבה ערבים בדבר ומזה הדרך יוכל המשכיל לדעת האחד מפאת שהכל בו הוא דבק רק מפאת הטוב כולו אין כח בנביא לדעתו והמשל כאור השמש שעוברת על פני שתום העין ולא יוכל לראות פני השמש רק עד שיעבור ע״כ כתיב (שמות ל״ג:י״ט) אני אעביר כל טובי על פניך והנה הדבקו בטוב כלו כדמות הפנים והדבק הנבראים בו כדמות אחורים וזה (שמות ל״ג:כ״ג) וראית את אחורי וזה המשל באדם כי המדבר אדם והשומע אדם ואשר למד חכמת הנפש יוכל להבין אלה הדברים. כי אינם גופות ולא כגופות ובעבור היות הסבה רחוקה וקרובה. ע״כ אמרו העברים (דברים ל״ב:ט׳) כי חלק ה׳ עמו (תהילים ט״ז:ה׳) ה׳ מנת חלקי וכוסי (איכה ג׳:כ״ד) חלקי ה׳ אמרה נפשי וכתיב (דברים ט׳:כ״ט) והם עמך ונחלתך וכתיב (דברים י״ח) ה׳ הוא נחלתו ודרך אחרת גם היא אמת כתיב (תהילים קמ״ד:א׳) ברוך ה׳ צורי וכתוב אחר (שמואל ב כ״ב:ג׳) א-להי צורי אחסה בו וכן (דברים י׳) הוא תהלתך (תהילים ק״ט:כ״ו) א-לקי תהלתי וכתיב (תהילים קמ״ד:ב׳) חסדי ומצודתי וכתיב (תהילים נ״ט:י״א) א-להי חסדי ע״כ סוד התפלות לומר (תהילים קמ״ה:א׳) ארוממך א-להי המלך (תהילים ק״ג:כ׳) ברכו ה׳ מלאכיו (תהילים ל״ד:ד׳) גדלו לה׳ אתי והסוד הזה עקר כל זה השער (תהילים קי״ח:כ׳) זה השער לה׳ צדיקים יבאו בו: